

Ալեքսանդր Շիրվանզադե

Խնամատար

III

Կնճոված ճակատը և սեղմված շրթունքներն արտահայտում էին

հոգեկան անհանգստություն: Երբեմն նա աչ ձեռքի ափով սեղմում էր ճակատը, գլուխը թերում դեպի կուրծքը և ընկնում մտածողության մեջ: Այդ տևում էր մի քանի րոպե: Այնուհետև, ծանր հառաչանք արձակելով և շրթունքները կրծոտելով, կրկին գլուխը բարձրացնում էր և յուր մոլոր հայացքը լուսամուտի ապակիների միջով ձգում հեռավոր տեղեր:

Պարզ էր, որ Պետր Ստեփանիչին մի միտք չարաչար տանջում էր: Ժամանակ-ժամանակ սենյակի դռները զգուշությամբ բացվում էին և մի երիտասարդական մաքուր սանրած գլուխ ներս էր ցցվում ու նույն վայրկյանին կրկին անհետանում: Դա Պետր Ստեփանիչի սպասավորն էր, որ անդադար նայում էր՝ տեսնելու, արդյոք, աղան դատարկել է թեյի բաժակը, որ վաղուց սատել էր սեղանի վրա: Բայց աղան ուշադրություն չէր դարձնում ո՛չ թեյի և ո՛չ էլ ծառայի վրա: Նա խորասուզված էր յուր մտածմունքի մեջ: Վերջապես, ծառան համարձակվեց ասելու .

Աղա, չայր սատել է:

Գնա՛, կո՛րիիր:

Ծառան անհայտացավ:

Պետր Ստեփանիչը ձեռը զարկեց ճակատին, բարձրացավ տեղից և սկսեց անհաստատ քայլերով շրջել սենյակի երկայնությամբ:

Այո, դժվար խնդիր է: Շատ որոգայթներից է նա պրծել, շատ անգամ է այդպիսի դրության մեջ ընկել և ազատվել, բայց այս անգամ բախտը խոռովել է նրանից: Իսկ գտնել մի ելք, հնարել մի միջոց այդ դրությունից դուրս գալու, այդ ցավից ազատվելու համար անշուշտ հարկավոր է: Հարկավոր է և այն էլ շատ շուտ, այս քանի օրերս, եթե ոչ . . .

Պետր Ստեփանիչը ձեռները տարածեց աջ ու ձախ և մի քանի վայրկյան նայեց յուր հողաթափների ծայրերին:

Կատարյալ, կատարյալ խայտառակություն: Երեկ նա դարձյալ այնտեղ էր . . . ճշմարիտ որ «նրա» դրությունը խղճալի էր: Ողորմելին այն գիշերվանից դեսը ինչպես փոխվել է, ո՛րքան մաշվել ու դեղնել հոգսից:

Ինչո՞ւ, հր՛ւմ, ինչո՞ւ, ա՛յ հիմար հարց . . . ինչո՞ւ:

Այսօր թե վաղը կպարզվեն բաները, և այն ժամանակ նա փշացավ,

կենդանի թաղվեց: Իսկ Մարիա Իվանովնա՞ն . . . հր՛ւմ . . . միամիտ կին: Նա դեռ ոչինչ տեղեկություն չունի, կարծում է, որ յուր աղջիկը մրսել է, հիվանդ է և ուրիշ ոչինչ: Տանցառ պառավը դեռ ուրախ է, դեռ հավատացած է, թե պիտի գա մի երջանիկ օր, երբ Դունագովը նրա աղջկա հետ թև-թևի տված կկանգնի եկեղեցու սեղանի առջև: Հր՛ւմ, այդ էր պակասում Դունագովին լինել մի չնչին, անհայտ գործակատարի փեսա: Ի՞նչ կասեն տեսնողները: Չէ, այդ ցնորք է, Մարիա Իվանովնա: Դեռ փառք աստուծո, Դունագովը մինչև այն աստիճան չի հիմարացել, թեթևամիտ հաշտարխանցի մամա:

Երեկ ինքն օրիորդն ևս առաջին անգամ ակնարկություն արավ, արտասուքն աչքերին: Ողորմելի, միամիտ արարած, ասում է, որ թեև նրան չի սիրում բայց ստիպված է՝ կեղտը ծածկելու համար: Ծիծաղելի խոսք, չի սիրում, Պետր Ստեփանիչ Դունագովին, և ո՞վ, ո՞վ . . . Կարլ Մարկիչ Պոպովի աղջիկը . . .

Այսպես թե այնպես, Դու՛նագովի անունը կարող է քաղաքի բերանում մի մատ մեղր դառնալ, արդեն բամբասանքները սկսել են: Սերգեյ Իվանիչն, այդ անպիտանը, որ նրան հազար տեսակ կեղծավորություններ է անում, բարեկամ և ձևացնում իրան հենց նա ինքն է ամենից առաջ սկսել լուրեր տարածել նախանձելուց: Ասենք թե այդ ոչինչ: Պետր Ստեփանիչը բամբասանքներից շատ էլ վախեցողը չի, բայց կա մի ուրիշ բան, որ ավելի նշանավոր է: Եթե այժմյանից այդ գործի առաջը չառնի, վաղը կամ մյուս օրը ամեն ինչ կպարզվի, և բանը կհասնի մինչև դատաստան: Այն ժամանակ կամա-ակամա ստիպված կլինի կապել յուր կյանքը Կարլ Մարկիչի աղջկա հետ: Կարլ Մարկիչը, օօ՛օ, Կարլ Մարկիչը պրաշենիեն ծոցում պատրաստ հաշտարխանցի է, կարող է նրան մեղր գցել . . . Ինչպե՞ս ազատվել, տեր աստված, ինչպե՞ս:

Եվ Պետր Ստեփանիչը, կրկին նստելով աթոռի վրա, սկսեց անդադար հառաչանքներ արձակել կրծքից: Վերջապես, նա մտաբերեց թեյն և, մոտենալով սեղանին, վերցրեց բաժակն ու միանգամից դարտկեց ինչպես սառը ջուր և, մի ծխախոտ վառելով, կրկին նստեց լուսամուտի

առջև ու սկսեց նայել դեպի դուրս:

Լուսամուտը նայում էր դեպի արևելյան կողմ, ուր գտնվում էր

Սև քաղաքը: Հեռավոր հորիզոնը մթնել էր նավթային գործարաններից բարձրացող թանձր ծխից: Հանկարծ, ո՛վ բախտ, Դու՛նագովի գլխում ծագեց մի միտք: Նրա դեմքը փոխվեց, աչքերը փայլեցին, ճակատի կնճիռները մի վայրկյանում բացվեցին: Նա արագությամբ մոտեցավ սեղանին, վերցրեց գրիչը, մի կտոր թղթի վրա մի քանի տող բան գրեց և շտապով դրեց ծրարի մեջ:

Այս նամակը, առանց թույլ ուշացնելու, ուղարկիր գործարան, ասաց նա գանգակի հնչյունին՝ ներս մտնող սպասավորին:

Սպասավորն անհետացավ, Պետր Ստեփանիչը խալաթը հանեց, շորերը հագավ և դուրս եկավ փողոց:

Երկու ժամ չանցավ նա կրկին վերադարձավ, հոգնած և շունչը հագիվհագ քաշելով:

Չի՞ եկել, հարցրեց նա սպասավորին նախասենյա կում:

Ո՛չ:

Պետր Ստեփանիշի դեմքն արտահայտեց անհամբերություն: Նա մտավ յուր առանձնասենյակը, կրկին հանեց շորերը խալաթը հագավ և ընկղմվեց բազկաթոռի մեջ: Քառորդ ժամից հետո էլի ներս մտավ սպասավորը:

Եկել է, կիրամայե՞ք ներս թողնել:

Հենց այս վայրկյանին:

Պետր Ստեփանիշը բեղերը և միրուքը շփեց, ավելի խորը թաղվելով բազկաթոռի մեջ: Նա յուր դեմքին խաղաղ և հանգիստ արտահայտություն տվեց:

Դռները գգուշությամբ բացվեցին, ներս մտավ մի միջահասակ թխահեր երիտասարդ, որից իսկույն սենյակի մեջ տարածվեց նավթի սուր հոտ: Նա հագած էր մոխրագույն, բայց նավթային թանձր մուրից յուր բնական գույնը կորցրած, կարճ պիղժակ և նույն գույնի նեղ վարտիք, որը մինչև ծնկները ծածկված էր կեղտոտ կոշիկների երկայն անկարուրդի մեջ: Երիտասարդը կլիներ մոտ քսանհինգ տարեկան: Չնայելով, որ նրա դեմքը կեղտոտված էր մուրով, բայց և այնպես նրա երեսի նուրբ գծագրությունն արտահայտում էր յուր

բնական նուրբ գեղեցկությունը: Երիտասարդը

գլուխ տվեց Պետր Ստեփանիշին և, ձեռները կողքերին քաշ գցելով,

արձանացավ դռների մոտ:

Առաջ ե՛կ, նստիր, ասաց Դուլմագովը:

Երիտասարդը չհամարձակվեց նստելու: Նա միայն գլուխ տվեց: Դուլմագովը կրկնեց յուր առաջարկությունն այս անգամ ավելի քաղաքավարի ձևով:

Երիտասարդն, ամաչելով ու քաշվելով, մոտեցավ և գդակը ձեռին մի կողքով նստեց աթոռի վրա:

Հը՛ւմ, Սմբատ, ասիր, տեսնենք ի՞նչ նոր բան կա, հարցրեց Պետր Ստեփանիչը, մի նոր ծխախոտ վառելով:

Ձեր առողջությունը, պատասխանեց Սմբատը, գլուխը հագիվ բարձրացնելով:

Նրա ձայնը խիստ դուրեկան էր:

Այսօր նավթ ստացե՞լ եք Բալախանուց:

Այո՛:

Ո՞վ է ընդունել:

Կարլ Մարկիչը:

Հա՛, ի՞նչ է անում Կարլը, լա՞վ է, ուրա՞խ է:

Լավ է, ուրախ է:

Հը՛ւմ . . . այդպես, ուրիշ ի՞նչ կա, գործարանն այսօր բանո՞ւմ է:

Այո՛, հենց առաջին կաթսաները նոր էինք սկսել դատարկելու, երբ ձեր հրամանոց նամակը ստացա, իսկույն ձի նստելով, ճանապարհ ընկա:

Շա՛ւտ լավ ես արել, շա՛ւտ լավ ես արել: Գիտե՞ս ինչ, Սմբատ, ես քեզ մի գործի համար եմ կանչել, որը միայն քեզ է վերաբերվում:

Հրամայեցե՛ք, ասաց երիտասարդը զարմանալով:

Պետր Ստեփանիչի խոսքերը նրան մի փոքր վախեցրին: «Չլինի՞ թե ուզում է ինձ դուրս անել», մտածեց նա իսկույն:

Գիտե՞ս ինչ, Սմբատ, դու վաղուց ինձ խնդրել ես որ ոռճիկդ ավելացնեմ, այնպես չէ՞:

Այո՛:

Եվ ես խոսք եմ տվել, քայց մինչև օրս չեմ կատարել խոսքս:

Այո՛:

Դու ընտանիք ունի՞ս:

Հայր, մայր և երկու քույր:

Ինչտե՞ղ եմ:

Շուշում:

Հը՛մ, ինքդ խոսն պսակված չե՞ս:

Ո՛չ:

Նշանված ե՞ս:

Ո՛չ:

Հը՛մ . . . ուրեմն էլի մի ահագին բեռ կա մեջքիդ վրա, ասաց Պետր Ստեփանիչը կարեկցաբար:

Այո՛, ես էլ հենց այդ պատճառով էի ձեր հրամանոց խնդրել ռճիկս ավելացնել:

Այո՛, գիտեմ որ ամսական քառասուն մանեթով դժվար է ընտանիք կառավարել: Բայց գիտե՞ս, Սմբատ, ինչու չեմ մինչև այժմ խնդիրդ կատարել:

Ո՛չ, չգիտեմ:

Որովհետև քեզ համար ես ուրիշ բան եմ մտածում:

Սմբատը ոտից գլուխ լսողություն դառավ:

Ես ուզում եմ այնպես անել, որ դու ժամանակով օրինավոր մարդ դառնաս և ոչ թե ամսական հինգ կամ տասը մանեթով ռճիկդ ավելացնել:

Շատ շնորհակալ եմ, Պետր Ստեփանիչ, շատ շնորհակալ եմ . . .

Երիտասարդը բարձրացավ տեղից, գլուխ տվեց Դուրմագովին և կրկին նստեց:

Թեև, Սմբատ, երբեմն դու էլ ինձ բարկացնում ես, բայց վատ տղա չես: Չորս տարի է, որ ինձ մոտ ծառայում ես, ես մի վատություն չեմ տեսել քեզանից: Ես էլ, իհարկե, մարդ եմ, աչքեր ունիմ, տեսնում եմ, որ հիմա հասել է ժամանակը, որ ծառայությանդ փոխարեն մի լավություն անեմ քեզ:

Երիտասարդը կրկին բարձրացավ տեղից և կրկին անգամ գլուխ տվեց:

Նրա սիրտը սկսեց ուրախությունից սաստիկ բաբախել:

Ինչպես Կարլ Մարկիչին եմ տվել, քեզ համար էլ ուզում եմ մի

բնակարան պատրաստել ծովեզրում գտնվող տանս մեջ: Դու, եթե ուզում ես, կարող ես գրել Շուշի հորդ, որ ընտանիքը բերի այստեղ քեզ հետ միասին ապրելու: Մեկ էլ գրիր, որ ես, Դուրմագովս, ուզում եմ քեզ իմ ձեռքով պսակել:

Երիտասարդի ականջներն ամաչելուց կարմրեցին: Նա գլուխը քաշ գցեց:

Հը՛մ, ուզում ե՞ս պսակվել, թե՞ չէ:

Ո՛չ Պետր Ստեփանիչ, պատասխանեց Սմբատը, ճակատի տակից ամոթխածությամբ նայելով Պետր Ստեփանիչին և գդակը ձեռքում պտտեցնելով:

Հասկանում եմ, դեն գցիր, ծոցս գցիր, այնպես չէ՞:

Ո՞րտեղից է այնքան կարողություն, որ համ գլուխս պահեմ, համ ծնողներիս ու քույրերիս, համ էլ պսակվեմ:

Այդ լավ ես ասում, խելոք ես, Սմբատ: Բայց աստված ողորմած է, դու միայն լավ ծառայիր ինձ, ես շուտով, շատ շուտով քեզ կօգնեմ:

Սմբատը մի անգամ ևս գլուխ տվեց:

Բաս ինչո՞ւ չես հարցնում, թե ով է հարսնացուդ: Հը՛մ, մի աղջիկ է, Սմբատ, մի աղջիկ, որ տեսնես աչքերդ չորս կդառնան: Բարձի մեջ հատը չկա:

Սմբատր մի հարցական հայացք ձգեց յոր պարոնի վրա:

Աբա, եթե խելոք ես, ինացիր, թե ով է, հապա՛, գտի՛ր, հըր՛մ . . .

Սմբատր գլուխը շարժեց բացասաբար:

Գիտեմ, որ չես կարող գտնել, որովհետև մտածել անգամ չես կարող, թե մի այնպիսի աղջիկ պիտի ձեռք բերես:

Սմբատր կարծեց, թե Պետր Ստեփանիչը հանաք է անում և ժպտալով նայեց նրա երեսին:

Ճանաչո՞ւմ ես իմ գործարանի կառավարիչ հաշտարխանցի Կարլ Մարկիչ Պոպովին, հարցրեց Դոլմագովն, ամեն մի բառն արտասանելով ծանր և շեշտելով մանավանդ վերջին բառերը:

Սմբատր պատասխանեց, թե ճանաչում է Կարլ Մարկիչին:

Նրա աղջկան, Կատերինա Կարլովնա յի՞ն էլ ես ճանաչում:

Ճանաչում եմ:

Ա՛յ, նրան եմ նշանում քեզ հետ:

Որովհետև Սմբատր հավատացած էր, որ Պետր Ստեփանիչը հանաք է անում, այս պատճառով մի առանձին նշանակություն չտվեց նրա խոսքերին և ոչինչ չասաց:

Տեսել ե՞ս ինքդ Կարլ Մարկիչի աղջկան:

Տեսել եմ:

Ի՞նչպեսն է, հավանո՞ւմ ես:

Սմբատր չպատասխանեց:

Լավն է, չէ՞:

Շա՛տ լավն է:

Օհո՛, ինչ դոշաղ ես, իսկ ես կարծեցի, որ չես հավանիլ, ասաց Պետր Ստեփանիչը, ծաղրածուրջամբ ժպտալով:

Սմբատն անոթից կրկին կարմրեց և գլուխը բոլորովին՝ թեքեց կրծքին:

Դե՛հ, ուրեմն, պատրաստվի՛ր, շարունակեց Պետր Ստեփանիչը, այս անգամ յուր դեմքին լրջություն տալով:

Ի՞նչ եք հրամայում:

Խոսք եմ ասում, իսկ դու դեռ ասում ես ինչ եք հրամայում, ասաց Պետր Ստեփանիչը, տաքանալով: Հեռագրիր, որ ձեր ընտանիքը շուտով ճանապարհվի այստեղ: Ես երկու շաբաթից հետո գնալու եմ Նիժնի Նովգորոդ, յարմարկա և ուզում եմ իմ ձեռքով բանը վերջացնել: Այնտեղից քեզ համար երկու խաղարկու տոմսակներ եմ բերելու ընծա, մեկը քո բախտին, մյուսն էլ հարսնացվիդ բախտին:

Սմբատը բոլորովին զարմացավ, նա դեռ չէր հավատում, թե Պետր Ստեփանիչը խոսում է լրջորեն:

Դե՛հ, լսեցիր խոմ, գնա, հոգիս, գնա՛, պատրաստվիր, կրկնեց Պետր Ստեփանիչը վճռողական եղանակով:

Սմբատը տեղից չշարժվեց:

Ա՛ն, այս էլ ծախսիր, հետո, եթե բավականություն չի անիլ, էլի կտամ:

Այս ասելով, Պետր Ստեփանիչը բաց արավ սեղանի պահարանը,

Աղավարի է, թե աղավարի չէ, Կատյայիս մի մագին չարժի:

Ո՞վ կարող էր մտածել, թե Կատյան պիտի գնա մի կեղտոտ ու մուրոտ գործակատարի:

Քեզի ասում են կեղտոտ չի մնալ, չէ՛, չէ՛ ու չէ, փիե՛ն՛ . . . Պետր Ստեփանիչը մաղագիա է բաց անելու հասկանո՞ւմ ես թե չէ, Սմբատին, ինձ և Արտեմին կոմպանիա է շինելու: Համեցե՛ք, գնա տես ինչ քվարթիրա է ուստուպիյտ արել նրան, ինչ մեքիլներ: Մի գնա է, հետո կիմանաս, թե Սմբատն ինչպիսի ժենիխացու է Կատյայիս համար: Մարիա ջան, այսօր ես նրան տեսա, է՛հ, է՛հ, է՛հ, ինչպես ֆռանտ է հագնվել ու սիրունացել, էտո պոռստո կավկազսկիյ կրասավեց:

Է՛հ, փառք քեզ աստված, ես ինչ էի մտածում, ինչ է դուրս գալիս . . .

Չիլավ, դեհ ինչ անենք: Իմանում ես, Մարիա, ասում են՝ դոկտորները նրան սավետովայտ են արել ժենիյոցա չլինի, Էնդուր որ տկար է:

Տկար է, տկար, այս քանի օրերս նշանվելու է Փիրգադովի աղջկա հետ, տկար է...

Նո՞ւ ու ու, ի՞նչ ես ասում, դաս՞ ... ոտ, ոտ, ոտ, տեսնո՞ւմ ես, Մարիա, բաս Պետր Ստեփանիչը Փիրգադովի նման բաղաչին թող կանի ու ինձ նման կոկոյ նիբուդ պոկկաշչիկի աղջկան կուզի՞ ինչ է...

Ինչո՞վ է պակաս Կատյան Փիրգադովի աղջկանից, խելքով, գեղեցկությունով, թե՞ շնորհով:

Սուս, սուս, ոտ, ոտ, ոտ, ոտ ինչով է պակաս, դրամ, դրամ, պրիդանոյե, պրիդանոյե:

Դուլմագովի համար, ինչպես և կանխապես հավատացած էր, մի մեծ դժվարություն չէր Կարլ Մարկիչին համոզելը: Բավական էր նրա կողմից մի քանի խոստումներ, և միամիտ մարդն իսկույն, շլացած այդ խոստումներից, առանց երկար մտածելու, վճռեց յուր աղջկան տալ Սմբատին:

Բայց այդքան հեշտ չէր համոզել Մարիա Իվանովնային: Մարիա Իվանովնան ուրիշ տեսակ էր մտածում յուր աղջկա մասին:

Երբ Դուլմագովը մի գեղեցիկ առավոտ, գալով նրա մոտ, հայտնեց, թե Կատյայի համար մի լավ փեսացու է գտել Մարիա Իվանովնան նախ

կարծեց, թե Պետր Ստեփանիչը մի պարզ ակնարկություն է անում սեփական անձնավորության մասին: Մի քանի վայրկյան նրա սիրտը սկսեց բաբախել ուրախությունից: Բայց ավա՛ղ, անցան այդ երջանիկ վայրկյանները, Դոլմագովն ավելի պարզորեն հասկացրեց նրան յուր միտքը, և խեղճ ծնողի ուրախությունն իսկույն փոխվեց տրտմության: Մարիա Իվանովնան աչքունքը քաշ գցեց, դեմքը թթվեցրեց և ոչինչ չկարողացավ պատասխանել, միայն մի խորը հառաչանք արձակելով յուր կրծքից ձգեց Դոլմագովի երեսին նշանավոր հայացք:

Պետր Ստեփանիչը հասկացավ Մարիա Իվանովնայի միտքը, բայց ոչինչ նշանակություն չտվեց նրան: Մարիա Իվանովնայի այդ նշանավոր հայացքն ու այդ խորհրդավոր լռությունն ավելի գորեղ և գուցե կծու ազդեցություն անեին Դոլմագովի վրա, եթե սա հավատացած լիներ, որ միամիտ մորը հայտնի է յուր թշվառ աղջկա գլխին եկած ծանր փորձանքն և այդ փորձանքից առաջացած վշտալի և անարգ հետևանքը:

Դոլմագովը գովեց ու գովաբանեց Սմբատին: Նկարագրեց նրա խելքը, կրթությունը, եռանդը, գեղեցկությունն ամենագեղեցիկ գույներով: Նա կրկնեց, թե պսակվելուց հետո Սմբատի համար կբացի մի լավ մագազին և Կարլ Մարկիչին և Արտեմին կընկերացնի նրա հետ, Սակայն Մարիա Իվանովնան՝ մնաց անտարբեր: Նրա վրա այդ խոստումները չունեցան այնպիսի ազդեցություն, ինչպես Կարլ Մարկիչի վրա: Նա չհափշտակվեց, չտվեց յուր համաձայնությունը, բայց և այնպես խնդրեց Դոլմագովին՝ մի քիչ միջոց տալ այդ մասին մտածելու և յուր ամուսնու հետ խորհրդակցելու: Դոլմագովը հեռացավ, հուսալով, որ Կարլ Մարկիչը անշուշտ կհամոզի Մարիա Իվանովնային, և այդ դժվար խնդիրը, որն իրան այդքան անհանգստացնում էր, շուտով կվճռվի:

Բայց ի՞նչ էր մտածում ինքը, Կատերինա Կարլովնան . համաձայն էր նա, արդյոք Սմբատին գնալու: Դոլմագովը, պետք է ասած, այդ մասին սկզբում շատ էր անհանգստանում: Սակայն երբ նա մի անգամ ներկայացավ օրիորդին և, մի ժամու չափ առանձնանալով

վերջինի հետ, խոսեց այդ մասին և իմացավ օրիորդի միտքն, այնուհետև հանգստացավ և բավական ուրախ դեմքով վերադարձավ

տուն: Այո՛, Կատերինա Կարլովնայի պատասխանը շատ մխիթարական էր Պետր Ստեփանիչի համար և ուրիշ կերպ չէր կարող լինել: Օրիորդի առջև, յուր անմխիթար դրությունից դուրս գալու համար, երկու ելք կար: Նա կամ պիտի համաձայնվեր Պետր Ստեփանիչի առաջարկության հետ՝ պսակվելու Սմբատի հետ, կամ թե ոչ պիտի մնար յուր ծնողների մոտ և հայտնելով յուր գաղտնիքը վերջիններին, սպասեր այն նշավակության, որը սպառնում էր նրան մոտիկ ապագայում:

Վերջին միտքը սարսափեցնում էր Կատերինա Կարլովնային . համեստության, ամոթի և վերջապես ինքնասիրության զգացմունքները չէին թույլատրում նրան հայտնել իր անջնջելի արատը ծնողներին: Բացի այն նախատինքից, որը պիտի կրեր ինքը օրիորդը, դա կլիներ և մի անսպասելի գորեղ հարված, որին չէին կարող դիմանալ ո՛չ Կարլ Մարկիչը և ոչ Մարիա Իվանովնան: Իսկ դիմել այն անբնական և հանցավոր միջոցին, որին դիմում են շատերն այդ տեսակ դրության մեջ, վտանգավոր էր և երկյուղալի: Կատերինան խորշում էր այդ միջոցից ու վախենում:

Նա ցանկանում էր ապրել, բայց ապրել առանց գաղտնիքը ծնողներին հայտնելու, առանց հասարակության բամբասանքի և ատելության առարկա դառնալու: Եվ այս նպատակին հասնելու համար նա չէր խորշում այնպիսի միջոցից, որ ատելի և զգվելի էր նրա համար: ինչպես նույն ինքն ատելությունն ու զգվանքը: Նա համբերում էր Դոլմագովի ներկայությունը, նրա հետ ժամերով առանձնանում էր և խորհրդակցում յուր ապագայի մասին, լսում էր նրա խորհուրդները: Նա մինչև անգամ համաձայն էր պսակվել վերջինի հետ, միայն թե կարողանար ծածկել յուր ամոթը . : Եվ Դոլմագովն օգտվում էր օրիորդի անտանելի դրությունից և կամաց-կամաց հաշտեցնում նրան յուր կեղտոտ պայմանների հետ . . .

Այսպես թե այնպես, օրիորդը համաձայն էր պսակվել Սմբատի հետ: Համաձայն էր նույնպես և միամիտ Կարլ Մարկիչը: Համաձայն չէր միայն Մարիա Իվանովնան: Եվ ահա երկու ամուսինները

տաք-տաք վիճաբանում էին ննջարանում առանձնացած:

Կատերինա Կարլովնան և Արտեմ Կարլիչն իրենց սենյակներում

Էին: Վերջինը գբաղված էր ինչ-որ հաշիվներով, որոնց պիտի ներկայացնեք Պետր Ստեփանիչին:

Քեզ ասում են, բանը մի՛ երկարացնի, ետը լավ չի գա հա՛ ասա՛, շարունակում էր համոզել յուր ամուսնուն Կարլ Մարկիչը Կատյան ինքը սոզլասնի է, էլ ի՞նչ ես ուզում: Նո՛ւ, բանը պրծած է, էգուց պիտի օբրուչիյոցա անենք, հինգ օրից հետո էլ պսակենք, էնդուր, որ Պետր Ստեփանիչը վռագում է . եկող շաբաթ օտպրավիյոցա է լինելու Հաշխան, էնդից էլ յարմուրկա:

Դու ինչ գիտես, որ Կատյան հոժար է, ես հարցնում եմ ոչինչ չի պատասխանում, լաց է լինում: Չեմ իմանում խեղճ երեխիս ցավն ինչ է . ամսից ավելի է, որ արյուն արտասուքի մեջ է, օրից օր հալվում, մաշվում է:

Տկար է, տկար է . ինձի Պետր Ստեփանիչն ասավ, որ այն երեկո պրոստուդիյցա իլել: Ես էլ պույլսը տեսա երեկ, լիխորադկա ունի: Աբա ինքն ի՞նչտեղ է:

Նստած է յուր սենյակում տխուր ու տրտում, խոսեցնում եմ չի խոսում:

Կատյա, Կատյուշկա, դուշեշկա, մին եկ այստեղ, գոչեց Կարլ Մարկիչը:

Ներս մտավ Կատերինա Կարլովնան: Ո՛րքան փոխվել էր խեղճ օրիորդն այն չարագուշակ երեկոյից, ինչպե՛ս դեղնել ու մաշվել էր երկու ամսվա ընթացքում, նրա դեմքի նախկին թարմության և կայտառության հետքը նշմարվում էր միայն երկու փոքրիկ կարմիր բծերով, որոնք հազիվհազ պահպանվել էին սփրթնած այտերի վրա: Նրա երեսի ոսկորները ցցվել էին, աչքերը թաղվել խոր փոսերի մեջ, շրթունքներն արյունաքամվել: Փոխվել էին նույնպես նրա նախկին խրոխտ ու հպարտ գնացքն ու շարժվածքը:

Ներս մտնելով, նա թույլ և անլսելի քայլերով մոտեցավ պատի տակ դրած աթոռներից մեկին, վիստված և ուժաթափ ոչ թե նստեց, այլ միանգամից ընկավ նրա վրա:

Այո՛, այդպես, Կատյա, ախար մի քանի օրից հետո պսակվելու ես, մեզ մոտ նստիր, որ քեզանից կշտանանք: Ի՞նչ էիր

անում այնտեղ:

Կարդում էի, պատասխանեց օրհորդը նվագած ձայնով,

որի մեջ զգացվում էր նրա ներքին վիշտը:

Էլի ռոման, քեզի քանի անգամ ասել եմ, որ ռոմաններ կարդալը վնաս է, տես, ախար ինչպես բլեդնիացել ես:

Ռոման չէ, պապա, Կատյան տերտեր է դառել, ավետարան է կարդում, մեջ մտավ Արտեմ Կարլիչը, որ նույնպես եկել էր ներս քրոջ հետ, յուր հոր ձայնին:

Ավետարան, հա՛, լավ ես անում, բայց ի՞նչ կարդալու վախտ է, կիրակի օրը պսակդ է, տվալետդ պատրաստիր: Հա՛, Կատյա, դուշա մայա, ժենիխիդ տեսե՞լ ես, հավանո՞ւմ ես:

Օրհորդը ոչինչ չպատասխանեց, միայն գլուխը թեքելով կրծքին մի խորը հառաչանք արձակեց:

Լավ է, մի՛ ամաչիր, մի՛ կարմրիր, իմացա, հավանում ես. ո՛վ չի հավանի Սմբատին:

Ես էլ եմ հավանում, պապա, դարձյալ մեջ մտավ Արտեմը: Երեկ ծովի վրա նրա հետ նավակով ման եկանք: Շատ լավ տղա է:

Լսո՞ւմ ես, նո՞ւ, լսո՞ւմ ես, Մարիա, Արտեմն էլ է հավանում, դո՞ւ ինչ ես ֆորսիյտ անում:

Ինչու չի հավանիլ, չէ որ Արտեմն ինքն էլ Սմբատի նման մեկն է:

Ինձ չե՞ս հավանում, մամա, ես ի՞նչ վատ տղա եմ:

Վատ չես, բայց մի մեծ բան էլ չես:

Նու, նու, նու, հերիք է, քիչ երկարացրեք, ինքը Կատյան հավանում է յուր ժենիխին պրծավ ու գնաց, այնպե՞ս չէ, Կատյա:

Ինչպես կամենում եք, այնպես արեք, պատասխանեց Կատերինա Կարլովնան:

Այդպես, շատ ապրես, շատ ապրես, Կատյա: Նո՛ւ, Մարիա, ինչ որ հարկավոր է, էգուց ասիր, որ առնեն, էնդուր որ Պետր Ստեփանիչը վռագում է: Երեկ ինձ երկու հարյուր մանեթ փող տվեց պոկուպկաներ անելու:

Մարիա Իվանովնան կրկին սկսեց հակառակել: Նա ասաց, թե այդքան շտապելի հարկավոր չէ, թե ավելի լավ է սպասել, գուցե Կատյայի համար մի ուրիշ ավելի լավ փեսացու է ճարվելու, թե

Կատյայի անունն արդեն տարածվել է և ամենքը գովում են, թե

պատվում էր յուր ծնողներին, սիրում էր յուր երկու քույրերին,

որոնք տարիքով իրանից փոքր էին: Հարգում ու պատվում էր նա նույնպես և՛ այն վաճառականին, որի մոտ գործակատար էր, խոնարհությամբ կատարում էր նրա պատվերները: Բայց երբեք նրա խոնարհությունը ստրկության չէր հասնում. նա յուր գործերը կատարում էր ինչպես մի պարտաճանաչ գործակատար, ուրիշ ոչինչ: Նա ինքնասեր տղա էր և տեղն եկած ժամանակ կարող էր պաշտպանել յուր պատիվը: Որովհետև նրա հայրը, ծերացած լինելով, ոչնչով չէր պարապում, այս պատճառով ընտանիքի հոգսն ընկել էր որդու վրա: Հինգ տարի ծառայեց Սմբատը վաճառականի խանութում. նրա չնչին ռճիկն անբավական էր հինգ հոգուց բաղկացած ընտանիքի գոյությունը պահպանելու համար: Տեսնելով, որ աղքատությունը շատ է ճնշում, նա յուր հոր համաձայնությամբ, թողեց Շուշին և եկավ Բաքու՝ այստեղ բախտ որոնելու: Նա մտավ գործակատար Դոլմագովի մոտ ամսական քառասուն մանեթով: Յուր համեստ ռճիկի մի չնչին մասով կեսկուշտ կեսքաղցած ապրում էր ինքն, իսկ մնացյալն ուղարկում ընտանիքին, որի ապահովության խնդիրը նրա միակ հոգսն էր: Հայրն անդադար գանգատվում էր աղքատության վրա, և Սմբատն, ամեն անգամ նրանից նամակ ստանալիս, քաշվում էր գործարանի մի անկյունն և դառն արտասուք թափում: Չորս տարի էր, որ նա Դոլմագովի մոտ ծառայում էր միևնույն ռճիկով: Վերջին ժամանակ մի քանի անգամ նա խնդրեց Դոլմագովին փոքր-ինչ ավելացնել ռճիկը, բայց վերջինն ուշադրություն չէր դարձնում: Իսկ երբ Սմբատը մի անգամ ևս այդ մասին ակնարկեց, Դոլմագովը բարկացավ.

Եթե մեկ էլ գլուխս ցավեցնես, շորերդ հավաքիր ու կորիր:

Սմբատը լռեց: Բայց հագիվ անցել էր երկու ամիս այդ օրից, և ահա նույն Դովնագովը հրավիրում է Սմբատին յուր մոտ և հանկարծ հայտնում, թե այսուհետև նրան ընդունում է յուր առանձին հովանավորության տակ: Նա առաջարկում է Սմբատին պսակվել Կատերինա Կարլովնայի նման գեղեցկուհու հետ, խոստանում է անկախ ապրուստի միջոց, մագազին և, իբրև ապացույց, տալիս է երեք հատ հարյուրանոց:

Որպիսի՜ բախտավորություն, որպիսի՜ անսպասելի երջանկություն մանուկ հասակից աղքատության դառն լծի տակ ճնշված մի

երիտասարդի համար: Երբ Սմբատն երեք հատ հարյուրանոցները գրպանում դուրս եկավ Դովնագովի մոտից, հանկարծակի ուրախության բուռն զգացմունքների ներքո միանգամայն շվարված էր: Նա չէր հավատում, թե այդ բոլորը կատարվում է իրականության մեջ, նրան երազ էր թվում Դովնագովի առաջարկությունը: Բայց ի՛նչ երազ, ի՛նչ հրաշք, ահա երեք հատ կանաչ-կարմիրանոցները: Սմբատը փողոցում անդադար հանում էր հարյուրանոցները, նայում նրանց այս երեսին, այն երեսին, շոշափում, հետո ծալում այս կողմ, այն կողմ և կրկին դնում գրպանը, կրկին հանում ու կրկին նայում և կրկին դնում գրպանը: Վերջապես, նա հետզհետե ուշքի է գալիս և նրա սիրտը նորից սկսում է բաբախել ուրախությունից:

Վերջապես, վերջապես, աղքատության քարը միանգամից դեն կգցեն, կրկնում էր նա ինքն իրան անդադար: Վերջապես, խեղճ ծնողներս ու քույրերս մի լավ օր կտեսնեն: Կատերինա Կարլովնան... հր՛մ . . . կարո՞ղ էի, արդյոք, երբևիցե երևակայել, որ այդ գեղեցկուհին իմ ամուսինը պիտի դառնա...

Շարունակ մի շաբաթ Սմբատն ուրախությունից շվարած պտտվում է այս կողմ, այն կողմ, զանաղան բաներ է պատվիրում և այլն:

Վերջապես, հասնում է հարսանիքի երեկոն: Սմբատը զուգված, զարդարված կանգնած է եկեղեցու սեղանի առջև, Կատերինա Կարլովնայի հետ ձեռք-ձեռքի տված: Նա ուրախությունից ոտից գլուխ դողում է, նրա սևագույն խոշոր աչքերը

փայլում են երջանկության փայլով, նրա սիրտը թրթռում է: Պսակն ավարտվում է, և Սմբատը թև-թևի տված Կատերինա Կարլովնայի հետ, մտնում է յուր սեփական բնակարանը: Նրա ուրախությունը սահման չունի, նա ոտքի ձեռքի ընկած թռչում է այս կողմ, այն կողմ, ինքն անձամբ ծառայություններ անում հանդիսականներին: Նրան թվում է, թե ոչ միայն ինքն է երջանիկ, այլև բոլորն և ամենքն ուրախ են յուր բախտավորությամբ: Նա տասն անգամ, հարյուր անգամ գլուխ է տալիս Դոլմագովին, անդադար շնորհակալություններ հայտնում

յուր բարեսիրտ խնամատարին նրա այդչափ լավությունների փոխարեն: կաշկանդվում է, երևակայությունը բորբոքվում է, և մարդ, կարծես,

լողում է ինչ-որ վերացական աշխարհի մեջ, ուր նա հետզհետե հավվում է, ինչպես մի կտոր սառույց եռացող ջրի կաթսայում:

Ահա մի այդպիսի հրաշալի երեկո էր, երբ, Կատերինա Կարլովնայի հարսանիքից հինգ օր անցած, ծովային կայարաններից մեկի ծայրում, ոլոր-մոլոր քայլերով անցուդարձ էր անում մի երիտասարդ: Եղանակը, ամառային լինելով, բավական տաք էր: Երիտասարդը հագած էր սևագույն մահոյա հագուստ առանց վերարկվի: Նա գլխաբաց էր, ձեռները ծոցում խաչաձև ծաված և սպիտակ ամառային գդակը կոնատակին պահած: Ժամանակ-ժամանակ նա կանգ էր առնում և, գլուխը բարձրացնելով, նայում լուսնին, որը կամ մտնում էր բամբակագույն նոսր ամպերի տակ և քողարկվում, ինչպես մի գեղատեսիլ, նագելի օրիորդ, կամ կրկին դուրս սահում:

Մի անբողջ ժամ էր, որ Սմբատն այդպես անցուդարձ էր անում այստեղ: Կայարանի մի անկյունում, ծովի երեսում կանգնած էր մի փոքրիկ բեռնակիր շոգենավ, որ պատրաստվում էր ճանապարհ ընկնելու: Նավաստիները տախտակամածների վրա ապրանքներ էին դարսում: Շոգենավի վրա կային միայն մի քանի պարսիկ ճանապարհորդներ: Կարճիկ, կարմրերես և հաստ շվեդացի նավապետը, ձեռները գրպանում դրած, տախտակամածի ծայրից յուր սուր հայացքը ձգել էր ծովի հեռավոր հորիզոնին: Սմբատը բարձրացավ շոգենավի վրա և մոտեցավ նավապետին:

Ե՞րբ կճանապարհվենք:

Մի ժամից հետո, պատասխանեց նավապետը, յոր հայացքը շեռացնելով ծովից:

Կնշանակե տասնումեկ ժամի՛ն:

Ուղիղ:

Սմբատը ցած եկավ և նստեց կայարանի սյուներից մեկի վրա: Փախչել ու հեռանալ ահա այն միակ միջոցը, որ կարող է նրան ազատել խայտառակությունից: Իսկ մյուսը . . . օ՛օ՛օ . . . նա չի կարող դիմել այդ միջոցին, սարսափելի է: Սարսափելի է ո՛չ միայն նրա, այլև շորս հոգուց բաղկացած մի ընտանիքի համար, որի գոյության

միակ պաշտպանն ինքն է: Դա կլինի մի անսպասելի մահացու վերք